لە گەڵ دیداری دووەمی چیرۆکی کوردیدا

بەشی پێنجەم

ناوەرۆکی کۆمەڵایەتی لە چیرۆکی « خەم و خەون »دا

فوئاد مەجید میسری

چیرۆکەکە

« خەم و خەون »

رەزا سەید گوڵ بەرزنجی

دوێنێ مردبوو ، پیرێ تیکەی زل زلو چەور ناو گەدەی رازندبوەو و قرقێنـەی تێری بـەڕووی خەڵکـدا دەتەقاندەوە .

ئیمڕۆش لە بەردەم خەمەکانی دانیشتووە.. یـەك یەك دەیهوونی‌یەوەو تەشەنەی بە ناسۆری ژیانی دەدا .

کوڵی ئارام بابردبووی .. بووخچەی خەمەکانی والا کردبوو .. نەیدەزانی ئەو خەمانە چی‌بوو وا کتوپڕ بوون بە میوانی .

چـاوەڕوانی رۆژێکی .. دەکرد هـەرچەنـدی کرد

تروسکەیەکی رووناکی بەدی نەدەکرد . کەسیش نی‌یە خەمەکانی یا گرێ کوێـرەکانی دەروونی یـەك یەك بـۆ شل‌کاتەوە .. خەمە تیرەکانی بڕەوێنێتەوە هیچ نەبێ بە درکاندنیان کەمێ باری دەروونی سووك دەبێت .

هەر چەند هێنای‌و بردی چ سەرە داوێکی نەکەوتە دەست ، بۆیە لەبەر خۆیدا وتی :

ـ دەی .. کۆم تا قووڵ بێ مەلەی خۆشترە .

هـەستی راگرت .. تـەواوی هۆشی هێنـایەوە لای خۆی ، لە خۆی ورد بۆوە :

ـ « کەس بێ خەم نی‌یە .. دنیا کە وای لێ هاتووە ، بەس نازانم بۆ خەمی کۆن‌و نوێ تێك دەکەنەوە .. دەڵێی خەم موحازەرەم بۆ دەدات » .

قسەکانی لەدەم دا پسا .. چەند خێزێکی قـووت دایەوە ، دیسان لەگەڵ خۆیدا کەوتە قسەکردن .

« تـەختە رەشـەی دەروونم مـوحـازەرەی خـەم خـەریکە پڕی دەکاتـەوە ، دوورنی‌یە جـارێکی تر بـۆم بەراوورد بکرێتەوە » .

ـ کێ بکرم بەیار شێوەی لەتۆ بێ .

ئەمەی بەدەنگێکی بیستراوەوە وت .

خەم نشتەرێك بوو لە جەستەی دەچەقی .. خەونەکەی هاتەوە یاد .. خولیای ئەوەی کەوتە سەر لە مەلایەك بپرسێتو بۆی لێکبداتەوە . تا گەیشتە مزگەوتەکە ئەم رستەیەی چەند جار وتەوە :

ـ زین لە گوێ درێژ دەکرێتو کورتانیش لە ئەسپی رەسەن .

پێش ئەوەی دەمی بقلیشێنتەوە بۆ قسەکردن مەندیلی سەری مەلا لەگەل ئەو چەفیەیەی کە لە ملی ئالاندبوو سەرنجی راکێشاو لەبەر خۆیدا وتی :

ـ « ئەمە مەلایەکی زۆر گەورەیە هەموو شتێ دەزانێ » .

ـ مامۆستا لەو خەونەمدا خەڵکێکی زۆر دەورەیان لە کابرایەکی نوورانی دابوو . سەرتاپای کابرا لە جلی سپی دابوو .. ریشێکی سپی بەقەوەرایێکی تەواو چەناگەی جێهێشتبوو .. خەڵکەکە هەستیان راگرتبوو منیش تەبای ئەوان .. گوێم لێ بوو کابرای نوودانی دەیوت : « زەمانێك دادێ پیاوی شارەزاو لێهاتوو پیاوێ لە ناو پیاوان بخوێنرێتەوە لێدەکەوێ .. پشتگوێ دەخرێ .. دیوەخانیان نامبنێ پیاوی نەشارەزاو پیسە پیاو رێزیان دەگیرێ .. پرسو رایان دەکەوتە دەست ، دەبنە سەر بازار . زینی چاك لەگوێ درێژ دەکرێ .. کورتانیش لە ئەسپی رەسەن .

خەڵکەکە سەیری یەکتریان کرد . ئەمەندەی وتو لێیدا رۆیشت .

ـ مامۆستا تێم بگەیەنە ... ئیمرۆ دڵم زۆر توندە بەلکو ئیوە . ـ ... ...

ـ بۆ داماوی ..!؟
ـ دەی لەناو ئەم کتێبانەدا بگەرێم .

مەلا کەوتە گەڕان .. جار جارەش دزەچاوێکی بۆ کابرا دەکرد ، کابراش چاوێکی بەو کتێبانەدا خشاند کە لە ناو کتێبخانەکەو تاقو پەنجەراندا رێز کرابوون ، ئینجا لە دڵی خۆیدا وتی :

« بەم هەموو کتێبە پەڕە زەردو سپیانە مەبەستی خەونەکەم دەدەن بەدەستەوە » .

مەلا زۆر کتێبی ئەم پەڕو ئەوپەڕ کرد .. گەلێ پەڕی زەرد باو گەڕا .. چەندەها پەڕی بەیەکەوە نووساوو با پێ نەکەوتوو لێك کرایەوە .. هەندێکیان لە بن پەنجەیدا زریکەی دڕانی لێ هەڵدەستا .

ـ « لێی ناگەرێن نیشەکە بکات هەر بابایە دێو خۆی دەگەیەنێتە بن هەنگڵی » .

ـ نەم دی‌یەوە .
ـ چیت نەدی‌یەوە ؟!
ـ بلسی خەونەکەت .
ـ لەم هەموو کتێبە گەورانەدا ..! لەم پەڕ زەردو سپیانەدا بلسی خەونێکی بچکۆلانە ناکەن ..!؟ یانی‌چی ؟
ـ دەنا .. ئەمانە کتێبی زۆرچاکن هەموو جۆرە زانیارێکی تێدایە .
ـ ئێ کوا ..؟!
ـ بلسی هنیەکەی تۆ ناکات .

- چش
- چشی چی .. هەریەکێک بۆرە خوێندەواری‌یەکی ببێ پێیان دەبێتە مەلا .. مەبەستم ...
- ئەمە بۆیە مەلا ئەوەندە ...؟!
- ئەوەندە چی .. تەواوی کە ؟
- هیچ .. باشە مامۆستا بەقەرینەیێ شتێ .
- نەء .. ئیشی قەرینەو مەرینە نی‌یە .

هەر دووکیان لە یەکتری مڕبوونەوە .. هەریەکەیان بەچاو شتی لەوی تر دەگەیاند .. جار ناجاریش ماسوولکەی گەرووو پەنا گوێیان لێی دەدا لەوە دەچوو قسەی تریان هەبێ ، لەبن زمان و گەروویاندا قووت دەدرایەوە ، هیچ نەوترا ، بێدەنگی‌یەکی خەست رەشماڵێ بە سەریاندا هەڵدابوو .. لەمە زیاتری خۆ نەگیرا .. بۆی دەرچوو .

١٢ _ ٢٤ / ١٢ / ١٩٨١

هەڵسەنگاندن

فوئاد مەجید میسری

هەڵسەنگاندنی هەر کارێکی ئەدەبی بە پێوانەی ئیستاتیکای زانستی بەر لە هەموو شتێك پێویستی بە تێگەیشتنی ئەو یاسایانە هەیە کە خودی نووسەر بەواقیعەوە گرێ ئەدەن . هەر وەك ئەم تیورە زانستی‌یە بەسەر رەخنەگردا ئەچەسپێ نووسەرو هونەرمەندیش ئەگرێتەوە . جا ئەگەر نووسەرو رەخنەگر لە هەمان روانگەوە تەماشای مەسەلەی داهێنانیان کرد ، ئەوا کاری رەخنەگر سووکترو ئەرکی لێکۆڵینەوەو توێژینەوەی کەمتر ئەبێ و ناوەرۆکی بابەتە رەخنەلێیەکەیش ئەبێتە شێتەڵ کردن و دەرخستنی رادەی هەڵس و کەوتی نووسەر لەتەك بابەتەکەدا خۆ ئەگەر نووسەرو رەخنەگر ، رێ نومایی دوو بنچینەی فەلسەفی جیاوازیان کردو پێوانەی ئیستاتیکیان دوو قوتبی ناکۆك بوو ، گومانی تێدا نی‌یە مەسەلەکە بەبارێکی تردا ئەکەوێتەوە ، وەك زۆر جار رووی داوە بەدڵی نووسەر نابێ و بەتوانج و تەشەر لە قەڵەم ئەدرێ ، ئەگەر نەڵێم بە تۆپەڵیش جنێوو قسەی ناشیرینی بۆ رەوانە ئەکرێ .

لەباری سەرنجی زانستەوە ، مەسەلەی بنچینەیی لە پرۆسیسی داهێناندا بەرجەستەبوونی ئەو پەیوەندی‌یە توندو تۆڵەیە کە خودی نووسەر بەواقیعەوە گرێ ئەدا ؛ چونکە هونەر بەگشتی‌ی لە رەوتی گەشە کردنی مێژووی مرۆڤایەتیدا هۆیەك بووە بۆ گۆرینی واقیع بەبارێکی باشترو شیاو تردا . ناوەرۆکی ئەو بابەتەی کە نووسەر هەڵس و کەوتی لەگەڵدا ئەکا مەبەستی . مرۆڤ و خواست و ئاواتی بەرامبەر بەژیان دەر ئەخەن . بەکورتی ئادەمیزاد خۆی لەو دونیایەدا ئەبینێتەوە کە بەدەستی خۆی دروستی ئەکا .. بەلام بنیات نانی ئەو جیهانەیش هەروا کارێکی سووك و ئاسان و خۆرسك « عفوی » نی‌یە ، چونکە مەحاڵە نووسەر چەند بەهرەمەندو خاوەن سەلیقەی هونەریی بێ ، بتوانێ دونیایەکی بەدڵی خۆی بخوڵقێنێ ئەگەر شارەزای ئەو یاسایانە نەبێ کە بەرێوەی ئەبەن .

سەرپاکی ئەو نووسەرو هونەرمەندو تیۆرلستانەی بەشیری سیستەمی سەرمایەداری گۆش کراون ولە ئامێزی پەیوەندی بەرهەمهێنانی ئەو رژێمەدا پەروەردە بوون ، بە شێوازی جۆر بەجۆر بەرەنگاری ئەم تێروانینە ئەبنەوەو بیانوویشیان ئەوەیە ، گوایە ئیشی ئەدوب و هنونەر بەگشتی خۆشی‌ی و لەزەت گەیاندنە بە مرۆڤ ، تەنانەت هەندێکیشیان بەوەیش قایل نین و زیاتر پێی لێ هەڵئەبڕن و رایان وابە ئەدەب و هونەر هیچ ئامانجێکی کۆمەلایەتی نی‌یەو کت و مت شتێکە وەك یاری منالان کە بۆ بەسەربردنی کات و خۆشی‌یەکی زاتی‌ی ئەنجام ئەدرێ .

لەزووەوە ، واتە لەو سەردەمەوە کە ئادەمیزاد دەست

بەکار بووەو لە پێناوی ژیانیدا هەوڵی دابینکردنی پێویستی‌یەکانی ژیانی داوە ، هەستی بەوە کردووە کە دامێنەرەو خۆشی‌و لەزەتی لەو بەرهەمە وەرگرتووە کە هێناویتی‌یە ئاراوە . بۆچی ؟ چونکە بوون‌و بەردەوامی‌ی خۆی تێدا بینیوەتەوە . لەمەوە بۆمان دەردەکەوێ کە خودی نووسەریش بەرهەمی واقیعەو ئەمیان کار لەوو ئەویان کار لەم ئەکا . بەڵام لە هەموو حاڵێکدا ژیان سەرچاوەی هەمیشەیی و لەبن‌نەهاتووی دامێنانە . هیچ جوانی‌یەکیش لەوە مەزنتر نی‌یە کە لە ناخەوە پەرە بە ئاستی هوشیاریی ئادەمیزاد بداو خواست‌و ئاواتە رەواکانی بخاتە روو .

ئا لەم بۆچوونەوە ، ئەوەندەی دەستی توانام پێ‌ی بکاو لەم دەرفەتە کەمەدا ، هەوڵ ئەدەم رۆشنای بخەمە سەر ناوەرۆکی کۆمەڵایەتی چیرۆکی «خەم‌و خەون» ی «رەزا سەید گوڵ»

«خەم‌و خەون»

ئادەمیزادێك بەکۆڵێك خەم‌و خەفەتەوە ، ئارامی لێ‌براوەو حەیران و سەراسیمەیە و خۆیشی نازانێ چی بکا . نازانێ ئەو خەمانە چی‌بوون وا کت‌و پڕ بوون بەمیوانی .. هەرچەند هەوڵ ئەداو کۆشش ئەکا رووناکی‌یەك بەدی تاکا ، کەسیش نی‌یە گرێ دەروونی‌یەکانی بۆ بکاتەوە .. لەم حاڵە دەروونی‌یەدا خەونێکی لەوەوپێشی وەك بروسکە بەمێشکدا دێتەوە یادو بڕیار ئەدا بچێتە لای مەلا تا ناوەرۆکی خەونەکەی بۆ شی بکاتەوە . پوختەی خەونەکەیش کابرایەکی نووورانی سپی‌پۆش‌و ریشن راوەستاوەو خەڵکێکی زۆر گوێ قوڵاخی فەرمایشتەکانی ئەون پێیان رائەگەیەنێ کە « ... زەمانێك دادێ پیاوی شارەزاو لێهاتوو پیاوێ لەناو پیاواندا بخوێنێتەوە لێ دەکەوێ .. پشت گوێ دەخرێ .. دیوەخانیان نامێنێ ... پیاوی پیسە پیاو رێزیان دەگیرێ ... پرس‌و رایان دەکەوێتە دەست ، دەبنە سەربازار .. ژنی چاك لەگوێ‌درێژ دەکرێ‌و کورتانیش لە ئەسپی رەسەن ... » پاڵەوانی چیرۆك پاش ئەوەی تەواوی ئەم خەونە بۆ مەلا دەگێڕێتەوە ، چاوەڕوانی لێکدانەوەی ئەکا ، بەڵام سەرەڕای ئەو هەموو کتێب‌و دەستنووسە کۆنانەی لەبەر دەست «مەلا» دان ، توانای نی‌یە خەونەکەی بۆ تەفسیر بکا ، ئەنجام بە نائومێدی بەجێ‌ی دەهێڵێ !.

نووسەرلە ناوەرۆکی ئەم چیرۆکەدا کەرەکیەتی خۆی لەمەسەلەیەکی کۆمەڵایەتی گرنگ بدا . ئەو بارە دەروونی‌یەی پاڵەوانەکەی تێدا ئەژی ئەنجامی ئەوەیە کۆمەڵێك دیاردەی ناهەموار لە سەرشانۆی‌ژیان خۆیان دەنوێنن . بۆیە بە پێوانەی ئەو هیچ شتێك لە جێ‌ی خۆی نی‌بەو هەموو شتێك ئاوەژووە . بەڵام چەواشە بوونی شتەکان لای پاڵەوان پێوانەیەکی تری هەیە ، لەبەر ئەوە ئەبینین ئاوات بەو سەردەمانە ئەخوازێ کە پیاوی ناو پیاوان‌و خانەدان و وەجاخ زادە ، خاوەنی لاو دیوەخان بوون .. ئاواتە خوازی ئەو جیهانە کۆنەیە کە چینێکی هەڵبژاردەی کۆمەڵ خاوەنی چەندین ئیمتیازی کۆمەلایەتیو رۆشنبیری‌و سیاسی بوون .. پاڵەوانی ئەم چیرۆکەمان بێ ئەوەی هەست بە خۆی بکا ، دووچاری نامۆیی بووەو نامۆییەکە بڕستی لێ بڕیوەو نووسەریشی خستۆتە خانەی رۆمانسی‌یە کۆنە پارێز «محافظ» ەکانەوە .

مەسەلەی بنچینەیی لەپرۆسیسی دامێناندا ئەوەیە نووسەر بتوانێ لە پەیوەندی دیالێکتیکی نێوان دیاردۀ جەوهەرێتی بکا . نووسەری بە تواناو پشت بەستوو بە تیوری زانستی‌یانەی ئەدەب کە توخنی دیاردەیەکی کۆمەلایەتی ئەکەوێ‌و ئەیکاتە بابەتی چیرۆکەکەی ، بەر لەهەموو شتێك لە جەوهەری ئەو دیاردانە ئەکۆڵێتەوە و بەرەگ‌و ریشەیاندا ئەچێتە خوارێ‌و پاشان رادەی بزووتن‌و رۆڵی ئەو پەیوەندی‌یانەی بە یەکتریانەوە دەبەدەبەستێ شی ئەکاتەوەو بەووردی لەو یاسایانە ئەکۆڵێتەوە کە ئەبنە هۆی گەشەکردن‌و پەرەسەندن . بەو پێ‌یە چی دیاردەی نامەفهوم هەیە ـ نەك هەر دیاردە زەق‌و ئاشکراکان ـ لەتەم‌و مژی خەووا خەیاڵ دەربازیان ئەکاو رۆشنایی‌یان ئەخاتە سەر .

نووسەرێك لەم روانگەیەوە بڕوانێتە ژیان‌و ئاگاداری هێڵە گشتی‌یەکانی رەوتی بەرەو پێشەوە چووی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی بێ ، ئەزانێ کۆمەڵ لە کوێ‌وە دەستی

پێکردووەو بەرەو کوێ هەنگاو ئەنێ . نووسەری لەو جۆرە ژیان لەبارێکی بزێودا ئەبینێو نائومێدی و پەنا بردنە بەر کیتێبێ کۆنو پەڕپووت ناکاتە سەرچاوەی زانینو ئەنجامیش دەست بەتاڵ دائەنیشێ . چونکە هەر لەوکاتەدا کە دەستەپاچەیی و هیچ لەبارا نەبوونی کیتێبە کۆنەکان ئەبنە دەستمایەی فەلسەفەی کۆن ، ئاسۆی فەلسەفەی نوێو ژیانی نوێ لەبەردەم مرۆڤایەتیدا خۆی ئەنوێنێو موژدەی پاشە ڕۆژێکی شیاوو لەبار بەگوێی جەماوەردا ئەدا .

نەبوونی ئەم تێڕوانینە لای نووسەر دەمانخاتە بەردەم پرسیارێك ئەویش ئەوەیە : ئاخۆ چۆن ئەڕوانێتە ژیان و چۆنی ئەبینێ ؟ ئایا بەتەنها شاهیدێکە بەسەر ڕووداو کارەساتەکانەوە یان ئەندامێکی هوشیاری کۆمەڵەو خۆی لەژانو ئازاری جەماوەردا ئەبینێو ئازارو ئاواتەکانیش لەخۆیدا ئەدۆزێتەوە .
دوور نی‌یە چیرۆکنووس مەبەستی ئەوەبێ ، بێ توانایی فەلسەفەی کۆنو کیتێبە زەردەکان لە ئاست دیاردە نوێیەکانی ژیاندا دەرخا دیارە ئەمەیان تاڕادەیەکی باش بە هەڵوێستی ئیجابی پاڵەوان و ناوەڕۆکی چیرۆکەکە لە قەڵەم ئەدرێ ، بەڵام کاتێك حاڵ بکاتە ئەوەی لە تێڕوانینێکی سەرو مڕی ڕۆمانسی‌یانەوە بۆ مەسەلەکە بچێ و لە ئاست فەلسەفەو مەنتیقی مەلادا بێئاگاو نەشارەزابێ ، چێژی هونەریی ـ بەو مانایەی لە سەرەتاوە باس کرا ـ لە بەرهەمەکەدا ڕەنگ ناداتەوەو خوێنەر لە بازنەیەکا بەگیر ئەهێنێ .

بڕوانن ... کاتێك پاڵەوان پێشبینی‌یەکانی کابرای نووڕانی بۆ مەلا ئەگێڕێتەوە ، مەلا متەق لە دوو لێوی دەرنایەو سەرەڕای ئەو هەموو کیتبە زۆرەی بەردەستی ، لەوە بێ تواناترە تەفسیرێك بۆ خەونەکەی بدۆزێتەوە . ئەم جۆرە ڕەسم کردنەی کەسانی ناو چیرۆك لەوە بەولاوە کە بێئاگایی و نەشارەزایی دەر ئەخات بەرامبەر بە کۆمەڵگای ئیسلامی ، شتێکی‌تر ناگەیەنێ کۆمەڵگای ئیسلامی لە سەرەتای دروست بوونی‌یەوەو بە حوکمی فەلسەفە تایبەتی‌یەکەی ، زیاد لە پێویست بایەخی بە خەونو تەفسیری خەون داوە

« لە سەردەمی عەباسی‌یەکاندا یەکەمین کتێب لە مێژوودا کە باسی خەونی ئادەمیزادی کردووەو ئەرتەمیدۆرس ی ڕۆمانی نووسیویە کرا بە عەرەبی ... »[1]

« ناوبراو باوەڕی وایە کە خەون لە بنچینەدا پەیوەندی بە کەسایەتی خاوەنەکەی‌و پلەوپایەو نەریت‌و ڕەوشتی کۆمەڵەوە هەیەو پێویستە ئەو کەسەی خەون لێك ئەداتەوە بەوردیی ئاگاداری ئەو شتانە بێ تاوەکو بەباشی‌ی ڕەمزەکانی بۆ شی بکرێتەوە »[1] فەیلەسوفەکانی ئیسلامیش بایەخێکی لە ڕادە بەدەریان بە مەسەلەی خەون داوەو بۆ هەر دیاردەیەکی کۆمەلایەتی‌و سروشتی تەفسیری جۆر بەجۆریان کردووەو بەم یان بەو شێوە دڵی خاوەنەکەیان پێ قایل کردووە .. بێ گومان ئەم دیاردەیەیش هەروا لە خۆوە سەری هەڵنەداوە ، بەڵکو یاسا بنچینەیی‌یەکەی ئاینی ئیسلام کە قورئانە پشتی پێ بەستووە و تەنانەت تێدا پێشبینی ئایندەیشی پێکراوە . ئەوەتا کە باسی هاتنی « مصلح » ێکی کۆمەلایەتی دەکا ، پێشتر لە ڕێگەی خەونەوە ئاگادار ئەبێو بەرەمز ئیشارەتی بۆ دەکاو دایك و باوك دەبنە مانگو ڕۆژو برای هاوپشت دەبنە ئەستێرەو لە بەردەم گەورەیی ئەو پیاوەدا کڕنۆش ئەبەن .[2] ئەوەی لە خەوندا ترێ ئەگوشێ ئەبێتە بادەگێڕی پاشاو ئەوەیشی نانی لەسەر سەرناوەو باڵندە لێی ئەخوا ، چوار مێخە ئەکێشرێو باڵندە مێشکی ئەخۆن .[3]

---

(1) بڕوانە کتێبی « الاحلام » توفیق الطویل ل 112 چاپی میسر

(1) « الاحلام » توفیق الطویل ل 114 — 115

(2) ئیشارەتە بە سوورەتی یوسف : إذْ قالَ یوُسفُ لابیَه یا ابتی إني رایتُ احدَ عشر کوکباً والشَمسَ و القَمرَ رایتُهم لي ساجدین « ئایەتی 4 »

(3) قال احدُهمُا إني اراني اعصُرُ خمراً وقال الاخرُ إني أراني احملُ فوق راسي خبزاً تاکل الطیُر منهُ .. « سورەتی یوسف ئایەتی 26 » ..یاصَاحیَ السجنِ اماَ احدُکما فیَسقیَ ربُه خمراً واماَ الاخرُ فیُصْلَبُ فتَاکل الطیُر من راسه «ئایەتی 41»

حەوت مانگای قەڵەویش حەوتی لەڕ دەیان ماشنەوەو حەوت گوڵە گەنمی سەوزو حەوتی ووشك ، بەحەوت ساڵ بـەپیت و فەڕو حەوت ساڵ گرانی ی و قات و قڕی تەفسیر کراوە .[1]
هەر لە قورئاندا کە باسی موسلمانان دەکرێ ، وا تاریف کراون کە لە هەردوو ، دنیادا موژدەیان پێ دەدرێ .
« .. لهم البُشـرىٰ فـي الحـيـاة الدنيـا والاخـرة » .
فـەیلەسووفی ئیسـلام « رازی » ئەم مـوژدەیەی بـە خەون لێکداوەتەوە .[2]
لە « حـەدیث » یشدا بـاسی خەون و پـەیوەنـدی بە ژیـانی ئادەمیزادەوە کراوە . بەرادەیەك وا لێك دراوەتەوە کە خەونی پیاوچاك مـوژدەی هاتنـەکایـەی ژیانێکی نـوێ یە [3] پـاشان کەپرسییان ئەو موژدانە چین ، ووترا « هي الرؤيا الصالحة يراها الرجلُ الصالحِ او تُرىٰ لهُ .. » [4] .
جگە لەمانەو دەیان نموونەی تریش کە پێویست بەهێنانەوەیان نـاکا ، کـەسێکی وەك « ئیبن سیـرین » سـەدەیـەك دوای بـڵاوبوونـەوەی ئاینی ئیسـلام بە تـەفسیری خـەون ناوی دەرکردووەو چەند کیتێبیشی بۆ ئەو مەبەستە نـووسیوە .[5] ـ
« ئیبن خەلدون » یش بەشێکی .
گـەورەی لەکتێبەکـەیدا بـۆ خەون تـەرخـان کـردووە .(1)
سەرەڕای هەموو ئەم کەلەپوورەی لەبەر دەست مەلای ناو چیرۆکەکەدا هەیە ، دەستەوسانە لەوەی تەفسیرێك بۆ خەونی پاڵەوانەکەی بهێنێتەوە . دیارە نووسـەر مەبـەسی ئەوەیـە لە خوێنەر بگەیەنێ کە ئەو کەلەپوورە چیتر کوێرو کوژمی نەماوەو لەوە بێ تواناترە دیاردە نوێیەکانی ژیان لێك بداتەوە ... گەر ئەم بۆچـوونەمـان راستبێ و نیشانی پێکـابێ ، ئەبێ ئـەو

(1) إني أرىٰ سبعَ بقراتٍ سمانٍ ياكلهُنَّ سبعٌ عجاف وسبَـعَ سنبلات خضُرٍ واخَرَ يابساتٍ « سـورەتی یوسف ئـایەتی ٤٣ »

(2) بڕوانە کتێبی ـ التنبوء بالغيب ـ توفيق الطويل ل 79

(3) « حەدیث » ەکە ئەمەیە « بَقِيَتْ منْ بعْدِىَ المُبشراتُ »

(4) بـڕوانـە کتێبی ـ إحـيـاء العلوم ـ الغـزالی ـ ج٤ ل 429 — 430

(5) مەبەست لە کتێبی « تفسير المنامـات الكبير » ی « ئیبن سیرین » ە

پرسیارەیش بکەین ئاخۆ فەلسەفەی پاڵەوانەکـەی چی یە ؟!
بێ گومان هەر هەمان فەلسەفەی مەلایە ، دەنا هانای بۆ نەدە برد .. پاشان ئاخۆ ئەشێ هەر بەو ئاسانی یە دەست بەرداری فـەلسەفـەکەی خـۆی و مەلا ببێ لەکـاتێکا مـەلاشووی پێ هەڵدراوەتەوە ؟! .
تۆبڵێی نیشان دانی پیاوێکی پـڕچەك بـەفەلسـەو مەنتیقی ئیسـلام بەو کـوڵەواری یە لەواقیعی ژیـاندا هـەبێ و هەروا لەبەردەم لێکدانەوەی خەونێکدا بە چۆکا بێ و بانگی نابووتی هەڵبدا ؟!! نووسەر بۆ ئەوەی وێنەیەکی نزیك بەژیانمان بخاتە بەردەست ئەبـوو لای کەم مشتومـڕێکی ئەوتـۆی لەنێوان پاڵەوانە بڕست لێبڕاوەکـەی و مەلادا دروست بکـردایە تـا خوێنەری پێ قایل بکا.
پاڵەوانی ئەم چیرۆکە هەر وەك زەمینەیەکی فیکری پتەوی دژ بە ئایدۆلۆژیای مەلای نی یە ، بڕوایەکی بەتینیشی پێ ی هەیە ، بێ ئەوەی شارەزایی یەکی ئەوتۆیشی لەفەلسەفەو نەریتی ئیسلامدا هەبێ .
لەبەر ئەوە هەست ئەکەین پاڵەوانێکی مردووە . مردووە بەو مـانایـەی بڕستی لێبـڕاوە و لەئاست چـەند دیـاردەیەکی چەواشەو ناوەژوودا کەتێیان ناگا ، ژیانی لێ بووەتە دۆزەخ .
وەڕس بوونی ئەم پاڵەوانە لە ئاین ، بەڵگەیەکی تری شێوەی تێڕوانینی رۆمانسی یانـەی نووسـەرە بەرامبـەر بەژیـان .. چیرۆکنووس کە پاڵەوانەکەی رانەکێشێتە بـەردەم مەلا بـۆ ئەوەیە لە گومان و دوودڵی سەرفرازی بکا ، بەڵام مەلای هیچ لەبـارا نـەبـوو لەوە بێدەسـەلاتتـرە کڵوکـۆی دەروونی دابمرکێنی و ئەنجام نەك وەڕس بەڵکو باوەڕیشی لەق ئەبێ .
دیارە نووسەر ئاگای لەو حەقیقەتە نی یە کە بێدەسەلاتی مەلا بەڵگە نی یە بۆ دەستەپاچەیی فەلسەفەکەی . لەبەر ئـەوە ، هەڵوێستی پاڵەوانەکە هەڵوێستێکی سەرپێ یی یەو حسابی بۆ نـاکرێ ، ئـەوەندە هـەیە دەبێتـە کلیلێـك و دەرگـا لەسـەر ڕێبازەکەی نووسەر ئەخاتە سەرپشت .
بە درێژایی مێژووی سەرهەڵدان و گەشەکردنی رۆمـانسیزم نـووسەرانی سـەربەو قـوتابخانەیـە بۆ خـۆقوتـارکـرن لە

(1) بڕوانە « المقدمة » ابن خلدون ل 478

گیروگرفتەکانی ژیان یەکێک لەم دوو ڕێگایەیان گرتووە ..
دەستەیەکیان سۆزو ئەندیشەو خەیاڵو سروشتی هێمن و ئارامیان کردووەتە سەرچاوەی هەموو خۆشی یەک و زاتی خۆیان لەبوون و بەردەوامی ئەوانەدا دیوەتەوە . دەستەی دووەمیش ئەوانەن کە لێرەدا مەبەستمانەو لەتەك ئایدیای نووسەردا یەك ئەگرنەوە ، ئەوانەن دژ بە قەزاو قەدەرە ڕائەوەستن و لایان وایە هیچ هێزێکی نادیار توانای ئەوەی نی یە دەست لە چارەنووسی ئادەمیزاد بداو گیروگرفتەکانی بۆ چارەسەر بکا . لەبەر ئەوە شانازی بە یاخی بوونەوە ئەکەن . شانازیی بەوەوە ئەکەن گوایە چاو نەترسانە لە چوارچێوەی بیروڕای ئاینی دەرباز ئەبن ، بێ ئەوەی گوێ بدەنە هیچ کام لەو یاساو مەفاهیمانەی کە ئاین ڕەنگی بۆ ڕشتوون .
نووسەری ڕۆما لە تێنەگەیشتنی جەوهەری کێشە مرۆڤایەتی یەکان پێ بەپێی ئەوەی جیهانێکی خەیاڵی و دوور لە واقیع ئەنەخشێنی و کوێرانە لە کۆمەڵ و ئەریتە کۆمەلایەتی کان یاخی ئەبێ ، ئەڵێین سەرباری ئەمانەیش تا بینەقاقای لە ڕەش بینیدایە . پاڵەوانی چیرۆك سەرەڕای ئەوەی بەهۆی خەونەکەیەوە ، گەرەکیەتی لە سنووری کات و شوێن دەرباز بێ پەرۆشی ئەو کۆمەڵگایەیشە کە تێیدا دەستەیەك خەڵکی وەجاخ زادەو خاوەن لاو دیوەخان هەڵسوڕێنەری ژیانی کۆمەڵ بوون ... بەڵێ ئایدیای ئەم پاڵەوانە ئایدیای ئەو ڕۆمانسی یانەیە کە شارستانیەت بە هۆی نەهامەتی ی مرۆڤ لە قەڵەم ئەدەن . بۆیە ئارەزووی ژیانێك ئەکەن دەستی شارستانیەت پێی نەگەیشتبێ تەنانەت لە ئاستی ئەو ڕۆمانسی یانەیشدا نی یە کە دژ بە تەکنیك و زانست ئەوەستن و لایان وایە هۆیەکە بۆ شێواندنی ئادەمیزادو دەروونی خاوێن و بێ خەوشی مرۆڤ . تەنانەت گەر لەم ڕوانگەیەشەوە تەماشای ژیانی کۆمەڵ بکردایە ، لای کەم داوای لێ ئەکرا دەست بۆ دیاردەی لەوە گرنگتر ڕابکێشی ، ئەك هەرەس هاتنی دەسەلاتی ئورووستوکراسی بکاتە بەهانەی تێکچوونی « قیم » ە کۆمەلایەتی یەکان .

بەش بە حاڵی خۆم دڵنیام لەوەی نووسەر ئاوات بە سیستەمی دەرەبەگایەتی ناخوازێ و پەرۆشی ئەو ڕژێمە بۆگەنە نی یە ، بەلام دیاردەی نوێ و ناهەموار وای لێ دەکەن مێژوو لە بارێکی بزێوو پەرەسەندوودا نەبینێ . ئەو کەدەست بۆ دیاردە ئالەبارەکان درێژ ئەکا ، بەتەنیا بەلاوەکی یە کانەوە ئەگیرسێتەوەو ناتوانێ خۆی لەقەرەی سەرەکی یەکان بدا . دیارە ئاگای لەوە نی یە کە هەرەس هاتنی سیستەمی دەرەبەگایەتی لەگەڵ خۆیدا ،دابەش کردنی کارو کەڵەکە بوونی سەرمایەو نامۆبوونی مرۆڤ لەبەری ڕەنج و تەقەللای خۆی و دادۆشین و چەوساندنەوە ، دەهێنێتە کایەوە .

بەڵگەیەکی تری تێڕوانینی ڕۆمانسی یانەی نووسەر ئەوەیە خەون لەجێی حەقیقەت دائەنێ و وەك هەر نووسەرێکی ڕۆمانسی خەون بەسروش « إیحاء » ێك دەزانێ بەهۆیەوە مرۆڤ لە حەقیقەتی خۆی تێئەگاو خۆی لە خۆیدا خاسی یەتێکی ژیانەو لە هەموو دیاردەیەکی تر ڕاستترەو دەلالەت لە خاوێنی ی دەروون و ڕاستگۆیی مرۆڤ ئەکاو ئەڵقەیەکە ژیان و ئادەمیزاد بەیەکەوە ئەبەستێتەوەو ڕێگایەکە شتە نادیارەکان ساغ ئەکاتەوە .
پاڵەوانی چیرۆك کە خۆی لە ژیانە جەنجاڵەکەدا ئەبینێتەوە ، هەست بە ناتەبایی ئەکا ، ئەیەوێ ژیان بەو جۆرە ئەبێ کەچی خۆیشی هیچی لەباردانی یە . ئەم پاڵەوانە بێ ڕەنگ و نیشانە ، ئەنجام لە نائومیدیش زیاتر هیچی دەستگیر نابێ و لەدوایین لێکدانەوەدا کۆمەڵە کۆنەکەی ئادەمیزاد تێدا تا ڕادەیەك سەقامگیر بووە بە چاکترین چارەسەری باری ژیانی خۆی دەزانێ . وا دیارە لەو حەقیقەتە تێنەگەیشتووە کە چ پلەو پایەی کۆمەلایەتی قۆناغی دەرەبەگایەتی و چ خەوو خەیاڵی ئەزۆکی ئادەمیزادی قۆناغی سەرمایەداریتی بەری دەرەختی فەردی یەتن .
هەر ئەم فەردی یەتەیش وای لێکردووە ، تاکڕەوی بکاتە هۆیەك بۆ خۆپاراستن و گیرخواردن لە تەوەری زاتی خۆیدا .. ئەوەتا بەرامبەر بەکۆمەڵ و سەرجەم یاساو ئەریتە باوەکان ئەکەوێتە ناکۆکی یەوە ، بێ ئەوەی هەست بەوە بکا کە تاکەکەس خۆی لەخۆیدا بریتی یە لەچەندین پەیوەندی کۆمەلایەتی . نووسەر خودی مرۆڤ ئەکاتە حەقیقەتی میحوەری هەموو شتێك و جیهانێکی سەربەخۆو بێ پەیوەندی

بنیات دەنێ . لێرەوە هەستو سۆزو سەربەستی تاکەکەس ، لای نووسەر نەبێتە جەوهەری هەموو مەسەلە کۆمەڵایەتی یەکان . بێگومان ئەم هەڵوێستە کۆمەڵایەتی یەی وای لێ ئەکا نەتوانێ لە ناکۆکی یە کۆمەڵایەتی یەکان تێبگا . سەرەنجام پاڵەوانێکی دووفاق ، ناکۆك ، ڕاڕامان بۆ دروست ئەکا .. پاڵەوانی ئەم چیرۆکەمان بەری ئەم جەشنە بیرکردنەوەیەیە . کەسێکی لاوازەو بەتەنیا ڕوو بەڕووی کۆمەڵ ئەبێتەوە . وونە ، حەیران و سەراسیمەیە ، گومان بڕستی لێبڕیوە ، وەهم ئابلووقەی داوە .. تواتای ململانێ وبەر بەرەکانێ ی نی یەو نایەوێ بکەوێتە گێژاوەوە ، بۆیە سووكو ئاسان خۆی قوتار ئەکا . دژی واقیعێکی بەزۆر سەپێراوەو بەکوڵو دڵ مەبەستی یە کۆمەڵ لە دیاردەی ناهەموار پاك ببێتەوە ، بەڵام چاو لەئاسۆی دوور ئەنووقێنێ ، کۆمەڵی کۆن بە باشترو گونجاو تر ئەزانێ ..

بنچینەی تێڕوانینی نووسەر بێ ئەوەی هەست بەخۆی بکا لەتەك فەلسەفەی ئایدیالیزمدا یەکانگیر ئەبێتەوە . بەتایبەتی کەبۆمان ڕوون بووەوە « ذات »ەکاتە بناغەی هەست پێکردن و مەوزوع لە پاشکۆی « ذات »دا ئەنێ . هەڵگری ئەم فەلسەفەیە مەوزوع بە دەستکردی ذاتو رادەی لێ تێگەیشتنی دائەنێن ، دیارە ذاتیش بەپێی ئادەمیزادو ئاستی هوشیاریی ئەگۆڕێ ، کەوابوو هەر ذاتە بەپێی بۆچوونی خۆی جیهان دەنەخشێنێو جیهانی ناوەوەی مرۆڤ دەبێتە بنچینە تێگەیشتنی دەوروبەرو هەستو سۆزی تایبەتی بە سەر عەقڵو پراکتیکی کۆمەڵایەتیو تاقیکردنەوەی مرۆڤایەتیدا زاڵ ئەبێ . لەمەوە بۆمان دەرئەکەوێ کە نووسەری سەر بەم ڕێبازە فەلسەفی یە ، دونیایەك ئەخوڵقێنن بناغەیەکی مەوزوعی ی نی یەو کەرەسەکانی ذاتی نووسەرە نەك واقیعی ژیان ، ئەوەیشی کە ڕایگرتووە هەستو سۆزی تاکە کەسە : جا ئەگەر لە بواری کۆمەڵایەتیدا ـ بەو پێیەی کە ئەدەبش دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی یە ـ ذاتی مرۆڤ بکرێتە سەرمەشقی بیرکردنەوەو بناغەی داهێنان ئەنجام عەقڵ ڕۆڵی نامێنێو سۆزی تاکەکەس جێگای دەگرێتەوە . هەست بەسەر مەنیتقدا زاڵ ئەبێو بەهرەی ڕووت لەجێی تێگەیشتنو خەیاڵ جێگەی واقیع ئەگرنەوە و ڕاستگۆیی هونەر ییش لەگۆڕێ نامێنێ .

کەس نی یە نکوولی لەو حەقیقەتە بکا کە ژیان پڕیەتی لە دیاردەی ناڕەواو هەریەکەیان ئەشێ بکرێنە بابەتی چەندین بەرهەمی ئەدەبی . بەڵام ئەرکی نووسەر ئەوەنی یە لە زاتی خۆیەوە تێیان بڕوانیو مەوزوعی یەکانی فەرامۆش بکا . هەروەك ئەرکی نووسەریش ئەوەنی یە وێنەیەکی فۆتوگرافی واقیع بکێشێو پێویستە خەیاڵ ئاوێتەی بەرهەمەکەی بێ . بەڵام خەیاڵێك لە زەمینەی ناکۆکیە کۆمەڵایەتی یەکانەوە سەرهەڵبداو لەبەر ڕۆشنایی ئەو یاسانەدا چاو هەڵبهێنێ کە ژیان بەڕێوە ئەبەن .

گومان لەوەدا نی یە کە هەڵبژاردنی بابەت هەنگاوی یەکەمی پرۆسەی داهێنانی نووسەرە . چیرۆکنووسی بەسەلیقە ئەتوانێ لە بچووکترین دیاردەدا ، بابەتی خۆی هەڵبژێرێ . بەهەمان شێوەیش چیرۆکنووسێکیش قەڵەمی سوارو لەبار نەبێ لە گەورەترین دیاردەی کۆمەڵایەتیدا ناتوانێ چیرۆکێکی سەرکەوتوو بەرهەم بهێنێ . بابزانین ئەم حەقیقەتە لە چیرۆکی « خەمو خەون » دا چۆن بەرجەستە ئەبێ . چیرۆکنووس بەرەنگاری مەسەلەیەکی گەورە بووە بەڵام سەرکەوتووانە نەیخستۆتە قاڵبێکی هونەری یەوە . پاڵەوانی ئەم چیرۆکە هەر چەندە لەبارو دۆخێکی سایکۆلۆژی ناخۆشدایەو نووسەر بەچەند رستەیەك لەباری دەروونی پاڵەوانەکەی ئاگادارمان ئەکا ، کتوپڕ کێشە بنەڕەتی یەکەی لەگۆڕێ نامێنێو شوێن مەسەلەیەکی تر ئەکەوێ کە لێکدانەوەی خەونەکەیەتی . ئەمە لە کاتێدا هیچ جۆرە پەیوەندی یەك لەنێوان ئەو بارە دەروونی یەو ماناو هێمای خەونەکەیدا بەدی ناکەین . بەو جۆرە یەکێتی ڕووداو « وحدة الحدث » کە بڕبڕەی پشتی چیرۆکی هونەری یە لە ئارادا نامێنێ .. ڕاستە زۆر جار سروشتی بابەت وا هەڵدەگرێ چیرۆك لە ڕووداوێك زیاتری تێدا کۆببێتەوە ، بەڵام لە هەموو حاڵێکدا یەکێکیان سەرەکی یە وەهی ڕووداوی تری ناو چیرۆکەکە هەیە ئەبنە یارمەتیدەر بۆ تیژکردنی درامای چیرۆکەکە . بەجۆرێکی تر بڵێین گەر ڕووداوە لاوەکی یەکان لە خزمەتی هێڵی

ڕۆشنایی بخاتە سەر باری دەروونی پاڵەوانەکەی .
[دەی .. دەی کۆم تا قووڵبێ مەلەی خۆشترە] ..
[کەس بێخەم نی یە ، دنیاکە وای لێ هاتووە ، بەس نازانم بۆ خەمی کۆن و نوێ تێك دەکەنەوە ، دەڵێی خەم موحازەرەم بۆ دەدا] [بەم هەموو کێشەیە پەپە زەردو سپیانە مەبەستی خەونەکەم دەدەن بەدەستەوە]

بەڵام لە ڕووی دارشتنیانەوە تووشی ساتمە بووە ، کە پاڵەوان بۆ خۆی دەدوێ هەست ئەکەین نووسەر خۆیەتی . جگە لەوە یش ئەو کەسەی شارەزای سایکۆلۆژیا بێ ئەو ڕاستی یە ئەزانی کە بنیادەم لەگەڵ خۆیدا بەو جۆرە گلت و گۆ ناکا . بڕوانە بە نموونە : [تەختە ڕەشەی دەروونم موحازەرەی خەم خەریکە پڕی دەکاتەوە . بە کارهێنانی دیالۆژ جگە لەوەی هۆیەکە بۆ گەشەپێکردنی ڕووداو وکەم کردنەوەی گێڕانەوە هانی خوێنەریش ئەدا شوێن پێی ڕووداو هەڵبگرێ و ڕۆشناییش ئەخاتە سەر کەسایەتی پاڵەوان و هەڵوێستێکی دیاری کراو جا ئەو هەڵوێستە حاڵەتێکی دەروونی بێ ، یان کێشەیەکی کۆمەڵایەتی . سەرباری ئەمانەیش سیمایەکی ریالیستی بە ناوەڕۆکی چیرۆکەکە ئەدا . بەداخەوە سەرپاکی ئەو دیالۆژانەی نێوان مەلاو پاڵەوانی چیرۆکەکە هیچ کام لەو مەبەستانەی بەجێ نەهێناوە .
ئەم بەرهەمە کە خۆی لە خۆیدا چیرۆکێکی ئێجگار کورتەو پێویستە کات تێیدا لەساتە وەختێك زیاتر نەخایەنێ ، بەپێی ئەو نیشانانەی چیرۆکنووس دایناون زێدە ڕۆیی یەکی زۆری تیایە . دوای ئەوەی چیرۆکنووس باری دەروونی ی پاڵەوانەکەی بەچەند ڕستەیەك ئاشکرا ئەکا نیشانەی تیپەربوونی کات دائەنێ . دیمەنێکی ترمان نیشان ئەدا پاڵەوان لەبەردەم مەلا وایە . دیسان نیشانەی تیپەر بوونی کات دائەنێتەوەو ئنجا لەتەك مەلادا ئەکەوێتە وتوویژ !!.. چیرۆکنووس گەر شارەزایی یەکی خەملیوی لە مەسەلەی نیشانەی تیپەربوونی کات « نقلة زمنية » دا هەبوایە ، هەروا لەخۆوە بەکاری نەئەهێنان . پاشان زۆر بەئاسانی ئەیتوانی لە دیمەنی یەکەم خۆی قوتار بکا بەوەی دەرخستنی حاڵەتە نەفسی یەکەی پاڵەوانی ئەکردە دیمەنێکی « إستهلال » ی وقفلی ئەدا ، ئەوجا دەستی بە چیرۆکەکە ئەکرد ..

هەر وەك لە سەرەتاوە باسکرا ، مەسەلەی بنچینەیی لە پرۆسیسی داهێناندا مەسەلەی پەیوەندی هوشیاریی ئادەمیزادە بەواقیعەوە ، گەر ئەدەبیش دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی بێ و تێیدا ژیان ڕەنگ بداتەوە ، ئەبێ لەخۆمان بپرسین ئاخۆ چی تێیدا ڕەنگ ئەداتەوەو چۆن ڕەنگ ئەداتەوە ؟ گرنگترین خاسی یەتی وێنەی هونەریی ئەوەیە لە ناوگشتیدا تایبەتی و بەهۆی دیاردەوە جەوهەرو لە تاکە کەسیشدا نموونەی گونجاوو شیاو پێشکەش ئەکا . هونەری ڕاستەقینە بە تەنیا دیاردەکەمان ناخاتە بەردەست بەڵکو جەوهەرەکەی نیشان ئەدا . نووسەر کە تاکەکەس هەڵئەبژێرێ ئەبێ نموونەبێ بۆ دەیان و سەدان کەسی ناو کۆمەڵ . هەرچەندە تاکە بەڵام لە هەمان کاتدا دەرخستنی گشتیشە . هەمیشە تاکە کەس کە دەکرێتە پاڵەوان تاکێکی نموونەیی یەو لەبارو زرووفی خۆیدا و لەژێر کارتێکردنی کۆمەڵێك هەل و مەرج و پەیوەندی کۆمەڵایەتیدا نەبێ نایەتە ئاراوە .
ژیانیش لەبارێکی بزێوو گەشە کردوودایە و بەردەوام ڕووەو پێشەوە هەنگاو ئەنێ و داینەمۆی هەموو گۆڕانێکی کۆمەڵایەتی و تەنانەت سروشتی و فیکریش ناکۆکی یە . ئەو تاکەی چیرۆکنووس ئەیکاتە پاڵەوان ئەندامێکی کۆمەڵەو بەپێی هەل و مەرجی ژیان لە ململانێدایە ، لەبەر ئەوە هەرگیز ناشێ دووربێ لە دەرخستنی ناکۆکی یە ڕاستەقینەکان .
نووسەر هەرنووسەرێك بەهۆی ئاشکرا کردنی ڕۆڵی تاکێکی نموونەیی یەوە ، بیروڕای سیاسی و ئەخلاقی و فەلسەفی
چینێکی دیاری کراو ئەخاتە بەردەست و وەك ئەرکێکی مێژوویی هەوڵی چارەسەرکردنی گیروگرفتەکانی کۆمەڵ ئەدا . لەبەر ئەوە هونەری ڕاستەقینە بەتەنها وێنەی واقیع ناگرێ بەڵکو پەیوەندی یەکانیشی دەرئەخاو تەقەللای گۆڕینیشی ئەدا .